

Яковлева І. В., ОНУ ім. І. І. Мечникова

ГЕНЕЗА ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД СХІДНОГО НАПРЯМКУ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

Статтю присвячено розгляду концептуальних засад формування польської зовнішньої політики, зокрема – її східного напрямку. Проаналізовано історичний, прагматичний та геополітичний виміри еволюції східного напрямку зовнішньої політики Республіки Польща. Відзначено, що на окремих етапах її генезу визначали «п'ястовська», «ягеллонська», «інкорпоративна», «федеративна» концепції, а також концепції «Гедройця-Мерошевського», «Карта-84», «східноєвропейської співпраці».

Актуальність дослідження історичної генези формування концептуальних засад східного напрямку зовнішньої політики Республіки Польща полягає у необхідності аналізу визначеної проблеми з точки зору політичної науки з метою визначення її сучасного стану та подальшого розвитку.

Концептуальні засади польської зовнішньої політики у сучасній теорії міжнародних відносин аналізуються у трьох вимірах, які є взаємодоповнюючими. Це історичний, прагматичний та геополітичний виміри, які, на нашу думку, дозволяють визначити структуру політичних поглядів, стратегій та теоретичних обґрунтувань політичних програм та дій, які характеризували зовнішню політику Республіки Польщі. Концептуальні засади східного напрямку зовнішньої політики Республіки Польща розроблялись та кристалізувались у процесі інтерпретацій історичних подій, враховували прагматичну користь їх реалізації та геополітичний контекст.

Оцінка історичної спадщини Польської республіки характеризується плюралізмом обґрунтувань та концепцій, що по-різному бачать роль і місце Польщі на міжнародній арені в умовах глобалізації. Саме тому навколо концептуальних засад розвитку польської держави протягом багатьох років точилися наукові дискусії та тривало політичне протистояння. І, не дивлячись на переємність у зовнішньополітичному курсі усіх польських урядів (принаймні до 2001 року), єдності у питаннях внутрішньої політики досягти не вдалося.

Зовнішньополітичні концепції Республіки Польща починають формуватися у першій половині ХХ століття. Протягом більш ніж ста двадцяти років (з 1795 по 1918 рр.) територія Польщі була поді-

лена між Німеччиною і Росією. Саме це – геополітичне розташування Польщі між Німеччиною та Росією багато у чому визначало сутність і спрямованість концепцій зовнішньої політики Республіки Польща.

Історично сформувалось дві основні концепції зовнішньої політики Польщі, які названі за домінуючими королівськими династіями країни часів Середньовіччя – «Пястовську» і «Ягеллонську». Російський вчений О. Неменський, посилаючись на дослідження польської історіографії, визначає, що перша з них спрямована на активну співпрацю з Німеччиною та, водночас пасивне ставлення до співпраці або навіть і конфронтаційні стратегії у відносинах із східними сусідами. Друга теорія, навпаки, має на меті активну експансію у напрямку Литви та Росії. «Ягеллонська» концепція виражає ідеологію «підкорення Сходу» і створення багатонаціональної держави з центром у Варшаві [Див. детал.: 4].

У 1918 році, по завершенні Першої Світової війни, дві вищезазначені альтернативні концепції знайшли своє відображення у основних варіантах зовнішньополітичної стратегії Республіки Польща. У цей період часу формуються «інкорпоративна» і «федеративна» концепції. Ідеологом першої вважається Роман Дмовський (1864 – 1939 рр.), лідер Національно-демократичної партії, який головну загрозу для незалежності Польщі вбачав у Німеччині, і тому вважав необхідним створення польської моноетнічної держави з міцними кордонами. Погляди Романа Дмовського базувалися на етнічному принципі і не передбачали жодних прав для не-поляків, проживаючих на окраїнах колишньої Речі Посполитої. Р. Дмовський обґрунтував ідею «інкорпорації», тобто приєднання українських земель до польської держави. В цілому, обґрунтовуючи свої погляди, польські націонал-демократи доводили, що ті народи, які, на їх думку, за останні століття ніяк не проявили себе ні державно-політично, ні культурно, були пасивним, інертним елементом, нездатним до самостійного державно-творчого життя: «Там, де ми можемо примножити свої сили і свою цивілізаційну працю, поглинаючи інші елементи, жодне право не може заборонити нам того, а діяти так, то навіть наш обов'язок» [7].

Разом з тим, враховуючи реалії кінця XIX – початку XX ст., націонал-демократи не мали намірів відновлення Польщі в кордонах 1772р. Це був принциповий відхід від історичної традиції. На думку авторів доктрини, інкорпорувати слід було стільки «східних», у тому числі й українських земель, скільки можна поступово повністю колонізувати, перетворивши Польщу на мононаціональну державу. До таких територій відносились Східна Галичина, Волинь і Поділля [1, с. 287].

З концепцію, протилежною до інкорпоративної, виступив Юзеф Пілсудський (1867 – 1835 рр.), видатний польський політичний і державний діяч. Основною небезпекою для Польщі Ю. Пілсудський вважав Росію, саме тому, в рамках запропонованого ним федеративного підходу, необхідним було створення федеративної багатонаціональної Польщі на кшталт Першої Речі Посполитої. Цей проект передбачав наявність невеликої буферної української держави між Польщею та Росією.

У міжвоєнний період, в силу об'єктивних політичних обставин, у польському політикумі домінувала концепція Р. Дмовського, але після Другої Світової війни ситуація змінилася: Польща опинилася під військовим, політичним, ідеологічним та економічним впливом Радянського Союзу.

Отже, дотримуючись хронологічного порядку розгляду визначеної теми статті, необхідно проаналізувати ті зовнішньополітичні концепції Польської республіки, які були розроблені в паризькому еміграційному осередку у 1960-70-х роках ХХ століття, а деякі (наприклад, концепція Гедройця-Мерошевського) – втілені в життя після здобуття Польщею незалежності у 1989 році. Приведені концепції зовнішньої політики Польщі базуються на геополітичному підході, і зосереджені на східному векторі.

У другій половині ХХ ст. редактор часопису «Культура», Єжи Гедройц та його колега, журналіст, публіцист і політичний оглядач, Юліуш Мерошевський, розробили нову концепцію польської політики. Головними постулатами доктрини Гедройця-Мерошевського виступали: – переконання, що занепад Радянського Союзу є неминучим; – ідея, що Польща повинна визнати повну незалежність України, Литви і Білорусії; – впевненість, що допомога в зміцненні незалежності Литви, Білорусії і України не повинна бути предметом конфлікту з Росією; – переконання, що підтримка суверенітету Литви, Білорусії і України може допомогти самій Росії відмовитися від намірів «повернути» ці країни і зробити новий поворот до нео-імперіалізму; – «розуміння необхідності підтримання діалогу з колами російських демократів і інтелігенції» [6, с. 19].

Відповідно до основних положень цієї концепції, Польща може розвивати взаємовигідні стосунки з Росією при одночасному виконанні наступних умов. По-перше, міждержавні стосунки не можуть розвиватися ціною незалежності та звуження життєвих інтересів спільних сусідів Польщі і Росії, перш за все, України. По-друге, бажаним було б залучення Росії до європейських структур, але за умов, які виключають будь-яку гегемонію, але гарантують добробут,

перетворюючи агресію на анахронізм минулого століття. По-третє, розвиток партнерства на східному напрямку має відбуватися за участі демократичної Росії [7, с. 375].

Виконання двох перших умов залежало більше від політичної волі, третій пункт автори концепції намагались реалізувати шляхом комунікаційного та культурного впливу та інтелігенцію. Однією з останніх ініціатив Єжи Гедройця було створення журналу «*Nowa Polska*», який став ефективним каналом комунікації, працюючи з метою підтримки діалогу між польською і російською інтелігенцією.

Слід враховувати, що російські автори дотримуються іншої, відмінної від польської інтерпретації даної концепції. Наприклад, російський дослідник О. Неменський, аналізуючи концепцію Гедройця-Мерошевського, наголошує, що вона, переслідуючи мету звільнити Польщу від радянського впливу, передбачає встановлення повноцінного польського впливу в «регіоні ULB» (Україна, Литва, Білорусія).

Отже, доктрина Гедройця-Мерошевського привернула увагу до регіону третіх держав, які існують на східному кордоні Польщі, окреслений у дослідницьких парадигмах, як «ULB» (Україна, Литва, Білорусія). Її автори пропонують відмовитися від розігрування цих територій у політичній польсько-російській грі, вийти з системи конфліктних відносин «ми – вони»: «Система, про яку йде мова, хоча вона глибоко вкорінена історично, сьогодні являє собою анахронізм, варварський анахронізм. Українці, литовці і білоруси в ХХ ст. вже не можуть бути пішаками в історичній польсько-російській грі. Система «ми чи вони», хоча й черпає свою силу у багатовіковій традиції, по суті є отруєним джерелом» [5, с. 15].

У таких умовах більш доречним стає орієнтація зовнішньополітичних концепцій Польської республіки на геополітичну ситуацію та прагматичну користь нового порядку.

У 1980-ті роки минулого століття концепції польсько-радянських, а в перспективі – польсько-російських відносин, розробляла польська демократична опозиція. Документально ці погляди вперше оформилися у документі «Карта – 84», яка заперечувала право Радянського Союзу на втручання у польські справи [2].

Іншою популярною концепцією 80-х років ХХ ст. стала ідея розвитку східноєвропейської співпраці. Пропозиції щодо співробітництва висувалися перш за все по відношенню до народів, проживаючих за східним кордоном Польщі (українців, литовців, білорусів). Тим самим підкреслювалось, що саме ці країни, а не Росія є сусідами і потенційними союзниками і партнерами незалежної Польщі [3].

В основі концепції східноєвропейської співпраці лежало переконання, що лише скоординовані дії усіх народів регіону проти СРСР здатні послабити радянське панування. Концепція набула особливої популярності у кінці 80-х років, коли «налагодження регіонального співробітництва розглядалося як необхідний етап для подальшого, більш органічного входження східноєвропейських країн, у тому числі і Польщі, до західноєвропейських структур» [2].

Слід відзначити, що не всі у польському опозиційному середовищі підтримували дві вищеназвані концепції – «Карту-84» і «східноєвропейську співпрацю». Основних аргументів у критиків було декілька. По-перше, це військова та економічна слабкість потенційних союзників Польщі у східноєвропейському регіоні. По-друге, вважали опоненти, розпад СРСР не відповідав би інтересам самої Польщі, адже нові незалежні держави, особливо Україна, могли б мати до Польщі територіальні претензії.

Таким чином, у процесі формування концептуальних основ східного напрямку польської зовнішньої політики слід відзначити вплив історичного фактору, змін геополітичних конфігурацій у Європі та прагматичного слідування національним інтересам. Вже на наступному історичному етапі – у 90-х роках ХХ століття – новому поколінню польського політичного класу випала доля перевіряти дані концепції реальною політичною практикою.

Бібліографічний список

1. Вандич П. Ціна свободи. Історія Центрально-Східної Європи від Середньовіччя до сьогодення / П. Вандич. – К. : Критика, 2004. – 463 с.
2. Милякова Л. Внешнеполитические концепции польской оппозиции 1980-1989 гг. / Л. Милякова // Международный исторический журнал. – 2000. – № 7. – С. 13-21.
3. Морфеуш Л. Поляки и восточный вопрос [Електронний ресурс] / Л. Морфеуш // Niepodleglosc. – 1983. – № 18-19, № 20. – Режим доступу : <http://www.inosmi.ru/translation/221640.html>
4. Неменский О. Пространства и идеологии восточной политики Польши [Електронний ресурс] / О. Неменский // Европа старая и новая. – 2007. – № 8. – Режим доступу : http://www.perspektivy.info/oikumena/europe/prostranstva_i_ideologii_vostochnoiy_politiki_polshi_2007-8-13-16-8.htm
5. Mieroszewski J. Rosyjski 'kompleks polski' i obszar ULB / J. Mieroszewski // Gazeta Wyborcza. – № 284 (04/12/2004). – S. 14-17.
6. Polska – Rosja. Wczoraj, dzisiaj, jutro. Instytut Studiów Strategicznych. – Krakow, 2006.

7. Pomianowski J. Na Wschod od Zachodu – Jak byc z Rosia?
Rosner&Wspolnicy. – Warszawa: 2004. – S. 48 (375).

Статья посвящена рассмотрению концептуальных основ формирования польской внешней политики, в частности – ее восточного направления. Проанализированы историческое, прагматичное и геополитическое измерения эволюции восточного направления внешней политики Республики Польша. Отмечено, что на отдельных этапах ее генезис определяли «пястовская», «Ягеллонская», «инкорпоративная», «федеративная» концепции, а также концепции «Гедройца-Мерошевского», «Карта-84», «восточноевропейского сотрудничества».

Article is dedicated to the conceptual basis of formation of Polish foreign policy, in particular – its east. Analyzed historical, pragmatic and geopolitical dimensions of the evolution of the eastern direction of foreign policy of the Republic of Poland. It is noted that at certain stages of its genesis determined «pyastowska», «Jagiellonian», «inkorporatywna», «federal» concept, and the concept of «Giedroyc-Myeroshevskeho», «Map-84», East European cooperation.

Стаття надійшла до редколегії 19.11.2012

УДК 321.01/02(477)

Полухіна А. В., НУ «ОЮА»

ДОСЛІДЖЕННЯ НЕНАСИЛЬНИЦЬКИХ ДІЙ У СУЧАСНІЙ ВІТЧИЗНЯНІЙ ПОЛІТИЧНІЙ ДУМЦІ

У статті аналізуються різні підходи до визначення ненасильницьких дій в українській політичній думці та визначені проблеми застосування ненасильницьких дій в українській політичній практиці.

В правовій державі присутні найважливіші передумови для обмеження насильства, вирішення конфліктів мирними, ненасильницькими засобами. Це досягається передусім в результаті визнання рівності прав усіх громадян на управління державою, вираження і захист своїх інтересів. В умовах демократії кожна громадська група має можливість вільно виражати і обстоювати свою думку, домагатися визнання його справедливим і прийняття парламентом або урядом.

Тому, ненасильницькі дії виступають важливим інструментом у політичній боротьбі, що призводить до різних соціально-політичних